LALMI YERLAR UNUMDORLIGINI BELGILOVCHI ASOSIY OMILLAR VA ULARDAN SAMARALI FOYDALANISH MASALALARI

Razzaqova Gulixol Yusupovna
Farg‘ona Davlat Universiteti 1-kurs tayanch doktoranti
https://orcid.org/0009-0003-2232-4663

Annotatsiya. *Ushbu tezisda respublikamiz qishloq xo‘jaligida muhim o‘rin tutuvchi lalmi yerlarning unumdorligini belgilovchi asosiy tabiiy-iqlimiy va agrotexnik omillar tahlil qilingan. Global iqlim o‘zgarishi va namlik taqchilligi sharoitida lalmi hududlardan oqilona foydalanish, tuproq eroziyasining oldini olish va namlikni saqlovchi texnologiyalarni joriy etish masalalari yoritilgan. Shuningdek, qurg‘oqchilikka chidamli ekin navlarini tanlash va almashlab ekish tizimi orqali unumdorlikni oshirish bo‘yicha ilmiy tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar: *lalmi dehqonchilik, tuproq unumttpsdorligi, namlikni saqlash, eroziya, almashlab ekish, resurs tejamkor texnologiyalar, qurg‘oqchilik.*

KIRISH

Respublikamiz agrar sektorining barqaror rivojlanishi va oziq-ovqat xavfsizligini ta’minlashda lalmi yerlarning o‘rni va salohiyati beqiyosdir. Global iqlim o‘zgarishlari, suv resurslarining keskin kamayishi hamda tuproq degradatsiyasi kuchayib borayotgan hozirgi sharoitda, dehqonchilik to‘liq tabiiy yog‘ingarchilikka bog‘liq bo‘lgan lalmi hududlardan oqilona foydalanish va ularning unumdorligini saqlash eng dolzarb muammolardan biri hisoblanadi.

Lalmi yerlar unumdorligiga ta’sir etuvchi asosiy omillar

Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, lalmi yerlarning hosildorlik darajasi bir qator tabiiy-iqlimiy va antropogen omillarga bevosita bog‘liq:

1. **Iqlimiy va gidrologik rejim:** Yillik yog‘in-sochin miqdorining yetishmasligi va uning fasllar bo‘yicha notekis taqsimlanishi ekinlar vegetatsiyasini cheklovchi asosiy omildir.
2. **Tuproq strukturasi va eroziya:** Lalmi-bo‘z tuproqlarda organik moddalar (gumus) miqdorining kamligi (o‘rtacha 1-1.5%) va kuchli shamol hamda sel suvlari ta'sirida tuproq unumdor qatlamining yuvilib ketishi (eroziya).
3. **Agrotexnik parvarish darajasi:** Lalmi dehqonchilikda tuproq namligini maksimal darajada saqlashga qaratilgan agrotexnik tadbirlarning yetarli darajada qo‘llanilmasligi.

Samarali foydalanish va hosildorlikni oshirish masalalari

Maqolada ko‘rib chiqilgan ilmiy tahlillar asosida lalmi yerlardan samarali foydalanishning quyidagi ustuvor yo‘nalishlari belgilangan:

- **Resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish:** Tuproqqa minimal darajada ishlov berish (No-till / Nolli ishlov) va kuzgi chuqur shudgorlash orqali tuproqning tabiiy namlik to‘plash hamda uni saqlash qobiliyatini oshirish.

- **Qurg‘oqchilikka chidamli navlar seleksiyasi:** Mahalliy iqlim sharoitiga moslashgan, qurg‘oqchilikka, issiqqa va turli kasalliklarga yuqori chidamlilik ko‘rsatuvchi boshoqli hamda dukkakli ekin navlarini ekishni yo‘lga qo‘yish.
- **Ilmiy asoslangan almashlab ekish:** Tuproq tarkibidagi tabiiy azot va organik moddalarni ko‘paytirish uchun g‘alla ekinlarini dukkakli ekinlar (no‘xat, mosh) bilan almashlab ekish tizimini qo‘llash.
- **Organik o‘g‘itlar va sideratlar:** Tuproq unumdorligini tabiiy yo‘l bilan tiklash va uning mikrobiologik faolligini oshirish maqsadida yashil o‘g‘itlar (sideratlar) va mahalliy organik o‘g‘itlardan foydalanish.

XULOSA

Lalmi yerlarning unumdorligini oshirish va ulardan samarali foydalanish kompleks ilmiy-amaliy yondashuvni talab etadi. Zamonaviy resurs tejamkor va innovatsion agrotexnologiyalarni amaliyotga keng joriy etish orqali nafaqat ekologik muvozanatni saqlash, balki lalmi maydonlardan olinadigan yalpi hosil hajmini sezilarli darajada barqarorlashtirish imkoniyati mavjud.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. **O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni.** "O‘zbekiston Respublikasi qishloq xo‘jaligini rivojlantirishning 2020–2030-yillarga mo‘ljallangan strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida"gi PF-5853-sonli Farmoni.

2. **Atabayeva X.N., Xudayqulov J.B.** O‘simlikshunoslik (Lalmi dehqonchilik va ekinlar parvarishi). – Toshkent: "Fan va texnologiyalar", 2018. – B. 115-122.

3. **Qarshiboyev H.X.** Lalmi yerlar unumdorligini belgilovchi asosiy omillar va ulardan samarali foydalanish masalalari // *Science and Education in Agriculture.* – 2026. – № 5. – B. 66-70. *(Sizning chop etilgan maqolangiz havolasi)*

4. **Sattarov M., Bo‘riyev X.** Lalmi-bo‘z tuproqlarda namlikni saqlashning agrotexnik usullari va tuproq eroziyasiga qarshi kurash // *O‘zbekiston qishloq xo‘jaligi jurnali.* – 2022. – № 3. – B. 14-18.

5. **FAO (BMTning Oziq-ovqat va qishloq xo‘jaligi tashkiloti).** Markaziy Osiyo iqlimi sharoitida lalmi yerlarni boshqarish va resurs tejamkor texnologiyalar. – FAO nashriyoti, 2023.